

Յ Ո Ւ Ց Ա Կ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՆՈՐ ՍՏԱՅՎԱԾ ԶԵՌԱԳՐԵՐԻ*

№ 446
ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ

Թերթերը՝ 2:— Պրակները՝ 1:— Մեծությունը՝
34,1×22 սմ.:— **Նյութը՝** կապույտ հասարակ թուղթ:
— **Կազմ՝** չումի:— **Պահպանակներ՝** չումի:— **Վիճակը՝** լավ:— **Գրությունը՝** միասյուն:— **Դատարկ թղթերը՝** 1բ—2բ:— **Տողերը՝** 32:— **Գծումները՝** առանց ճնշումի:— **Գիրը՝** նոտագիր:— **Զարդագրություն՝** չումի:— **Գրիչը՝** անհայտ:— **Պատվիրատուն՝** անհայտ:— **Ժամանակը՝** 1824 թ.:— **Վայրը՝** շատ հավանաբար Ս. Էջմիածնի վանք:— **Ծանոթություն՝** սույն հրովարտակն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ԲՈՎԱԿԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Փոխանորդ Արքայի Ապագա Միրզայի հրովարտակի օրինակն է, զոր գրել է վերայ Ներսէս Սըրբազանին (այս երկու տողը հետագայում ջնջված է—Ն. Մ.):

Գերագան և գերատիճան, հաւատարիմ և բարեացակամ Ծառայ Բրիստոսի Ներսէս Արքեպիսկոսոս և առաջնորդ ազգի հաւոյց: Խնամօք մեծութեան իմոյ զոր ունիմ առ քեզ, ուրախ լիք առաւելապէս, և գիտաշիր, զի գՔոյդ խնդրագրութեան թողթն զոր առաքեալ է իր ձեռամբ Գերագան և

գերապատուելի Հաւատարիմ Ծառայ Ֆաթիայի խան բէկլարբէկոյն (հետագայում է գրված: Նախապէս գրված է եղել և ապա ջնջված հետևյալը՝ «բէկիին» —Ն. Մ.) մատուց առաջի արեգակնափայլ տէրութեան իմոյ, և ամենայն խնդրուածք քո զորս գրեալ է իր մի ըստ միոյ՛ յայտնի եղեն առաջի մեծք տէրութեան իմոյ: Այլև նոյն յիշեալ մեծագանն գիւմարա բարութեան և բարոք կառավարութեան քոյ զոր ունիս այդրէն՝ գրաքեան և կենցաղակցութիւնս քո ընդ մեծամեծս և իշխանս, և ընդ վարդապետս, ըստ իւրաքանչիւր արժանաւորութեանց և պատուոյ գովելի իմն եղանակաւ՝ պատմեաց առաջի տէրութեան իմոյ: Ընդ որս յայտ արար և գիւմարապետոյ խնդրուածս և մարդու ալօթս քո, զոր ունիք միշտ վստմ ամենեցուն: Որովք և մեր գմայլեցար արդարեւ: Քանզի թէպէտ յատրն՝ յորում յեզր Երասխայ ներկայ եղև քոյին մեծագանութիւնն առաջի տէրութեան իմոյ, և քոյդ մտերմութիւնն և ճշմարտութիւնն յայտնի իսկ եղեն ինձ, զորս ըստ առաւելութեան (հետագայում է ավելացված, սկզբում գրված են եղել հետևյալ բառերը, որոնք ջնջված են հետո՝ «որպէս առ առելի» —Ն. Մ.) շնորհացն իմ առ քեզ՝ գովարանեցի մի ըստ միոյ՛ առաջի ամացն, բայց այժմ է պատմութեան յիշեալ հաւատարմի իմոյ առաւելապատիկ քան զառաջինն յսլով գրոյդ հարազատութիւն, սիրելի գրեզ գերագանց գովութեամբ: Եւ ըստ որում քո դիտաւորութիւնն և կամքն և հաւատարմութիւնդ բարի է յաղագս բարեաց տէրութեան մեր, և գովելի եղանակաւ կենցաղակցիս ընդ ամենեւին, մեր ևս օր աւուր ունիմք առաւելոյ ի վերայ քո զբաղքոյ հաւեցողութիւն աչաց, և զշնորհ ողորմութեանց մերոց: Այլ խնդիր քո ի կողմանէ մեծ քանադաւան Եփրեմ կաթողիկոսին որպէս քոյդ կամք էր՝ յայտնի եղև ինձ, առաւել ևս այնու, զի մեծագան և գերբնութեալ մեծ իշխան քրիստոնէից Ենարալ Ալէքսէ Պետրովիչ Երմուրվն ի մասին ձեր, և վստմ այնեցիկ ամացն յանձնեալ էր մեծագան բէկլարբէկոյն

* Ծարունակված «էջմիածին» ամսագրի 1964 թվականի № № Ը—Թ-ից, ԺԲ-ից, 1965 թվականի № № Ը—Ժ-ից, 1968 թվականի № Է-ից, 1970 թվականի № № Գ—Ե-ից, Ժ-ից, ԺԲ-ից, 1971 թվականի № № Ե—Ը-ից, ԺԱ—ԺԲ-ից, 1972 թվականի № № Ա—Բ-ից, Գ-ից, 1973 թվականի № № Ա—Գ-ից, Ը-ից, 1974 թվականի № № Գ-ից, Է—Ը-ից, 1975 թվականի № № Ա-ից, Գ-ից, ԺԱ—ԺԲ-ից, 1976 թվականի № № Բ—Ե-ից, Է—Թ-ից, ԺԲ-ից և 1977 թվականի № № Գ—Է-ից:

քանիք: Առ որ ահա և ես գիրովարտակ միամտութեան գրեալ առ մա առաքելի ընդ յիշեալ մեծագահին ըստ որոյ (հետագայում է ավելացված, մախապես գրված է եղել «և զի», ապա ջնջված—Ն. Մ.) և քոյր գերաստիճանութիւն տացէ մմա գմիամբտութիւն և առաքեսցէ ի տեղի իւր: Յետ որոյ և ես զամենայն զքանս նորին և զգործս տեղւոյն քարի կերպիւ ունիմ հաստատել, և զուրբ Էջմիածնայ բոլոր կառավարութիւն հաստատուն հրամանաւ հիմնաւորել յաղագս քարեաց և ապահովութեանց ամենից: Այլ վասն սուրբ Էջմիածնի պատկանեալ բոլոր գործոցն որպէս հրամայեալ եմ մեծագահ Ֆաթալի խանի, ունի պատմել ձեզ զամենայն, և դաշինս հաստատեալ ընդ ձեզ, ըստ որոյ ուրեմն դուք հաստատելով ամենայն միամտութեամբ քանից և աստութեանց նորին, վերադարձուցիք զկաթողիկոսըն, և զիմ խնամքն առ ձեզ կատարեալ ծանիցիք: 19 ջօմատի էլ ավել ամսոյ 1240 (1824 թ.—Ն. Մ.) թուին:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

(Հետագայում ջնջված է վերնագրի երկու տողը և գրված է հետևյալը)

Թարգմանութիւն հրովարտակի ժառանգի տերութեան պարսից Ապպաս Միրզայ Ծախատային առ Ներսէս արքեպիսկոպոսն հայոց ի Վրաստան:

№ 447

ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ

Ա. Զարդանկարչութիւն

Թերթերը՝ 4 կտոր:— Մեծութիւնը՝ երկուսը՝ 25,7×20,3 սմ., իսկ մյուս երկուսն էլ՝ 24,7×19,3 սմ.:— Նյութը՝ թուղթ:— Կազմը՝ կպցված է դեղնավուն հաստ չորս ստվարաթղթի վրա:— Վիճակը՝ անքավարար:— Գիրը՝ բոլորգիր:— Զարդագրութիւն՝ սրանք պարունակում են բազմաթիվ գեղեցիկ զարդագրեր, թոչնագրեր և լուսանցազարդեր, ինչպէս նաև մի քանի այլ նկարների մնուներ (զըմբեթ, թոչուն և այլն): Բոլորը նկարված են կարմիր ներկով, բացի երկուսը, որոնք տպագիր են և սև գույնի (զազանագիր և զազանագիր-ձկնագիր):— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ծաղկողը՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 16—17-րդ դարեր:— Վայրը՝ անհայտ:— Ծանոթություն՝ Վեհափառ Հայրապետը նվեր է ստացել մի ազգայինից և դրանք հանձնել Մայր Աթոռի Զեռագրատանը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

20-րդ դարի չարագործ մի մարդ միջնադարյան արժեքավոր հայերեն մի ձեռագրից բարբարոսաբար կտրատել է շուրջ 200 զարդանկարչական և զարդագրական մնուներ և կպցրել չորս ստվարաթղթի վրա, ըստ երևոյթին դրանց կրկնօրինակները հանելու համար: Թվում է, թե սրանք օգտա-

գործվել են որպէս նմուշ զարդանկարչության և զարդագրության հետագա աշխատանքի համար:

ա. Առաջին կտորն ունի 43 տառեր և զարդանկարներ: Տառերի մեծ մասը «Ե»-ն է, կա նաև Ա, Գ, Ի, Ս և Յ տառերի մնուներ: Բոլորն էլ մեծատառով են գրված:

բ. Երկրորդ կտորն ունի 45 տառեր և լուսանցազարդեր: «Ե» տառից կան մի տասնյակ միայն, իսկ Ա և Ի տառերից՝ մի քանի հատ միայն: Բոլորը մեծատառեր են:

գ. Երրորդ կտորն ունի 49 տառեր և լուսանցազարդեր: Տառերից կան հետևյալ մնուները՝ Գ, Դ, Ե, Ժ, Ի, Ս, Յ և Տ: Նկարների մեջ կա թոչուն, ծաղիկ և գմբեթ:

դ. Չորրորդ կտորն ունի 58 տառեր և լուսանցազարդեր: Մեծատառերի մեծագույն մասը «Ե»-ն է: Կա նաև մեկական Դ և Ի տառերից: Լուսանցազարդերի քանակը 10—11 է:

Բ. Զարդանկարչութիւն

Թերթերը՝ 1 կտոր:— Մեծութիւնը՝ 24,4×18,6 սմ.:— Նյութը՝ թուղթ:— Կազմը՝ կպցված է դեղնավուն հաստ ստվարաթղթի վրա:— Վիճակը՝ անքավարար:— Գիրը՝ բոլորգիր:— Զարդագրութիւն՝ պարունակում է գեղեցիկ զարդագրեր, լուսանցազարդեր և գլխազարդեր:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ծաղկողը՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 17—18-րդ դարեր:— Վայրը՝ անհայտ:— Ծանոթություն՝ Վեհափառ Հայրապետը նվեր է ստացել մի ազգայինից և այն հանձնել Մայր Աթոռի Զեռագրատանը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախորդի նման չարագործ մի ձեռք միջնադարյան արժեքավոր հայերեն մի ձեռագրից բարբարոսաբար կտրատել է հայկական զարդանկարչության 54 գեղեցիկ փոքրիկ մնուներ և կպցրել մի ստվարաթղթի վրա, շատ հավանաբար կրկնօրինակները հանելու կամ հետագայում նկարչական իր աշխատանքում օգտագործելու համար:

Այստեղ կան գեղեցիկ երեք գլխազարդեր, բազմաթիվ լուսանցազարդեր, երեք գմբեթներ, բազմաթիվ խաչեր և զարդագրեր, մի քանի թոչնագրեր:

Գ. Զարդանկարչութիւն

Թերթերը՝ 1 կտոր:— Մեծութիւնը՝ 37,5×30,2 սմ.:— Նյութը՝ թուղթ:— Կազմը՝ կպցված է ոչ ուղորկ խումացած մի ստվարաթղթի վրա:— Վիճակը՝ անքավարար:— Գիրը՝ բոլորգիր:— Զարդագրութիւն՝ պարունակում է միջնադարյան հայկական զարդանկարչության գեղեցիկ մնուներ:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ծաղկողը՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 16—17-րդ դարեր:— Վայրը՝ անհայտ:— Ծանոթություն՝ Վեհափառ Հայրապետը նվեր է ստացել մի ազգայինից և այն հանձնել Մայր Աթոռի Զեռագրատանը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախորդների նման չարագործ մի մարդ միջնադարյան արժեքավոր հայերեն մի ձեռագրից բարբարոսաբար կտրատել է հայկական զարդանկարչության 111 գեղեցիկ նմուշներ և կպցրել մի ըստ վարաթղթի վրա, ըստ երևույթին կրկնօրինակները հանելու կամ հետագայում իր աշխատանքում օգտագործելու համար:

Այստեղ կան բազմաթիվ սիրուն լուսանցազարդեր, զարդագրեր, թռչնագրեր, ծառեր ու ծաղիկներ: Կան նաև մի քանի գմբեթներ, մարդագրեր և զարդեր:

Պատտիկի կոնակում կպցված են Կ. Պոլսի հայկական թերթի կտրոններ, որոնք ցույց են տալիս, որ այս պատտիկը Ս. Էջմիածին է հասել Ստամբուլից:

Գ. Զարդանկարչություն

Թերթերը՝ 1 կտոր:— Մեծությունը՝ 42,6×27,5 սմ.:— Նյութը՝ թուղթ:— Կազմը՝ կպցված է դեղնավուն բարակ թղթի վրա:— Վիճակը՝ անբավարար:— Գիրը՝ բոլորգիր:— Զարդագրություն՝ պարունակում է հայկական զարդանկարչության գեղեցիկ նմուշներ՝ լուսանցազարդեր և զարդագրեր:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ծաղկողը՝ Սամվել:— Ժամանակը՝ 16—17-րդ դարեր:— Վայրը՝ անհայտ:— Մանրություն՝ Վեհափառ Հայրապետը նվեր է ստացել մի ազգայինից և այն հանձնել Մայր Աթոռի Զեռագրատանը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախորդների նման չարագործ մի ձեռք միջնադարյան արժեքավոր հայերեն մի ձեռագրից բարբարոսաբար կտրատել է հայկական զարդանկարչության 31 գեղեցիկ նմուշներ և կպցրել մի թղթի վրա, շատ հավանաբար կրկնօրինակները հանելու կամ հետագայում իր աշխատանքում օգտագործելու համար:

Այստեղ կա սիրուն մի գմբեթ, մարդագլուխ երկու թռչուններ, մի քանի զարդագրեր (Ա, Բ, Ե, Թ, Ի, Մ, Ս և Ս) լուսանցազարդեր: Բացի այդ կա նաև ծաղկավոր մի կտորեղենի փոքրիկ նմուշներ (թվով 28 հատ), ինչպես նաև վեց կտոր գործվածքեղեն, մինչդեռ մեծ և մեկը՝ փոքր:

Պատտիկում կան նաև բազմաթիվ գրություններ (սև և կարմիր), կտրատված ձեռագրից, որոնցից մի մասը արվում է ստորև.

Չորրորդ կիրակին կարդա և զժրագրադս զՍամուելս յիշես:

... ուրախ լինին ժողով:

Չորրորդ ատուրն ՍՂ. գովաւ Էմ Զա:

Շաբաթ Շողակաթին տեղեան Սրբոյն Գրիգորի:

Ընթերց(ուածս) ի Սոփոնիայ մարգարէ:

... թին. ՍՂ. Հիմունք նորա ի լեա: Ընթ...

Հեթանոսաց վա ...

Աւետարան ըստ Մաթեոսի:

... լսելոյ լուիցէ: Շաբաթ Շողակա ...

... գշի Նունէ և Մանէ ...

Սբ. Խաչին հինգերորդ ատուրն:

Տէրով կացցէ: Աւետարան Յոհան:

Յիսուս ի տանարին ի սրահին:

Մանկանցն Բեթղէմի, սղ եց իրե...

Ընթերցուածս յնաչեա մարգարէ:

Երեքշաբթի Գալիանանցն:

(Այս բոլորը տրված է որպես բոլորգրի նմուշներ):

Ե. Զարդանկարչություն

Թերթերը՝ 1 կտոր:— Մեծությունը՝ 29,7×23 սմ.:— Նյութը՝ թուղթ:— Կազմը՝ կպցված է դեղնավուն մի թղթի վրա:— Վիճակը՝ անբավարար:— Գիրը՝ բոլորգիր:— Զարդագրություն՝ պարունակում է հայկական զարդանկարչության գեղեցիկ նմուշներ՝ զարդագրեր և թռչնագրեր, լուսանցազարդեր և գլխազարդեր:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ծաղկողը՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 16—18-րդ դարեր:— Վայրը՝ անհայտ:— Մանրություն՝ Վեհափառ Հայրապետը նվեր է ստացել մի ազգայինից և այն հանձնել Մայր Աթոռի Զեռագրատանը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախորդների նման չարագործ մի մարդ միջնադարյան արժեքավոր հայերեն երկու ձեռագրերից բարբարոսաբար կտրատել է հայկական զարդանկարչության 103 գեղեցիկ նմուշներ և կպցրել մի թղթի վրա, ըստ երևույթին կրկնօրինակները հանելու կամ հետագայում իր աշխատանքում օգտագործելու համար:

Շատ հավանաբար վերոհիշյալ զարդանկարչական հինգ պատտիկները (թվով ութ հատ) չարանեղ գործն է մույն անձի, որ մի քանի ձեռագրեր կտրատելով դրանք փչացրել է անխիղճ կերպով:

Այստեղ կան երկու տեսակի հայկական զարդանկարչության փոքրիկ նմուշներ, որոնցից մեկ մասը գեղեցիկ է և ավելի հին շրջանի, իսկ մյուս մասը միջակ որակի, ավելի ուշ շրջանի պատկանող:

Գեղեցիկ են երեք գլխազարդեր, բազմաթիվ լուսանցազարդեր, թռչնագրեր և զարդագրեր: Միջակ որակի են մնացած հինգ գլխազարդերը, մի քանի սրբերը և այլ զարդանկարները:

Պատտիկի թղթի կոնակում կպցված են պղտահայ թերթի (1900 թվականի) չորս կտրոններ, որոնք բացահայտ կերպով ցույց են տալիս, որ այս և նախորդ մյուս զարդանկարչական պատտիկները ստացվել են Ստամբուլից: Շատ հավանաբար ձեռագրերի կտրատումը տեղի է ունեցել 1900-ական թվականներին Պոլսում:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Թղթի կոնակում թանաքով գրված են դրամական որոշ հաշիվներ, թվականներ և ամուսններ:

Հանց առնելով հաշիվներն ու թվականները, ստորև տրվում են անուններն և մի քանի այլ տողերը:

(Ա) Աղբիսա ոսկանցին:

Գումարը ուրիշ տեղ գրած եմք:

Կաշին տեֆտերիս մեջ լե...:

Տիգրանակերտցի փոքր տղան:

Զնկուշցի Պորսեանը:

Հողեցի Ահարոն:

(Այս բոլորը գրված է 1900 թ. փետրվար, մարտ և ապրիլ ամիսներին):

Զ. Բարոզգիրք

Թերթերը՝ 1:— Մեծությունը՝ 15,7×14,8 սմ.:— Նյութը՝ սևացած և կեղտոտած բարակ թուղթ:— Վիճակը՝ անբավարար, ներքևի մի մասը կտրված է:— Գրությունը՝ միապույն:— Դատարկ թղթերը՝ 1բ:— Տողերը՝ 27:— Գծումները՝ առանց ճնշումի:— Գիրը՝ նոսրագիր:— Զարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 18-րդ դար:— Մանրությունը՝ պատռակիլ հանված է 1755 թ. Կ. Պոլսում գրված Բարոզգրքի միջից (Ձեռագրատան ԱՆ 188 ձեռագիրը), որ ստացվել է Թբիլիսիից:

Է. Աղթթագիրք

Թերթերը՝ 1:— Մեծությունը՝ 16×10,6 սմ.:— Նյութը՝ դեղնած և կեղտոտած թուղթ:— Վիճակը՝ անբավարար:— Գրությունը՝ միապույն:— Դատարկ թղթերը՝ 1բ:— Տողերը՝ 20:— Գծումները՝ առանց ճնշումի:— Գիրը՝ շղագիր:— Զարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ Ուստիան:— Ժամանակը՝ 19-րդ դար:— Վայրը՝ անհայտ:— Մանրությունը՝ պատռակիլ հանված է 1983 թ. Կահիրեից ստացված 1383 թ. Աղթթագրքի միջից (Ձեռագրատան ԱՆ 250 ձեռագիրը):

ՀԻՇՍԱՍԱԿԱՐԱՆ

Թ. 1ա.—... (Դա)նիէ, Սեդրակ, Միսաք, Միսաէ, Եզէկիայ, Գանձիայ, Սարմիայ, Ուրիէ, Դանիէ, ուր այս անուանքս յիշեն անդադար, ոչ մերծեմայ օգնական և պահապան եղերուք ծառայիս Աստուծոյ Շղիսաբեթի դուստր յնստիանին:

Ը. Փղիստփայտութիւն

Թերթերը՝ 2:— Պրակները՝ 1:— Մեծությունը՝ 17×12 սմ.:— Նյութը՝ սևացած և կեղտոտած բարակ թուղթ:— Կազմ՝ չունի:— Վիճակը՝ անբավարար:— Գրությունը՝ միապույն:— Դատարկ թղթեր՝ չունի:— Տողերը՝ 21:— Գծումները՝ ճնշումով:— Գիրը՝ նոսրագիր:— Զարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 18—19-րդ դարեր:— Վայրը՝ անհայտ:— Մանրությունը՝ հանված է ձեռագրի միջից:

Թ. Հաշի

Թերթերը՝ 2:— Պրակները՝ 1:— Մեծությունը՝ 22,2×17,3 սմ.:— Նյութը՝ մաքուր բարակ թուղթ:— Կազմ՝ չունի:— Վիճակը՝ լավ:— Գրությունը՝ միապույն:— Դատարկ թղթերը՝ 1բ—2բ:— Տողերը՝ 19:— Գծումները՝ առանց ճնշումի:— Գիրը՝ նոսրագիր:— Զարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 19-րդ դար:— Վայրը՝ անհայտ:— Մանրությունը՝ սույն պատռակից ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հաշիվը ցույց է տալիս օսմանյան, պարսկական և ռուսական ոսկեդրամների և արծաթ դրամների մի հավաքածու: Հավանաբար այն պատկանել է մի մափիու, կամ նույն ինքն Ս. Էջմիածնի թանգարանին: Յուրաքանչյուրի քանակը գրված է արաբական թվերով:

Թ. Նամակ

(Պարսկերեն)

Թերթերը՝ 1:— Մեծությունը՝ 21,2×12,4 սմ.:— Նյութը՝ դեղնավուն բարակ թուղթ:— Վիճակը՝ լավ:— Գրությունը՝ միապույն:— Դատարկ թղթերը՝ 1բ:— Տողերը՝ 9:— Գծումները՝ առանց ճնշումի:— Գիրը՝ արաբատառ:— Զարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 19-րդ դար:— Վայրը՝ անհայտ:— Մանրությունը՝ պարսկերեն սույն նամակն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից:

ՀԻՇՍԱՍԱԿԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Թ. 1բ.— Այստեղ կա փոքրիկ ձվաձև պարսկերեն մի կնիք, 1,6×1 սմ. չափերով, որտեղ գրված է հետևյալ անունը.

Նաֆի Մուհամեդ:

№ 448

ՖԵՐՄԱՆ

(Տաճկերեն)

Թերթերը՝ 1 կտոր:— Մեծությունը՝ 147,8×52,6 սմ.:— Նյութը՝ դեղնած հաստ թուղթ:— Կազմը՝ կոնակում կանաչ կտոր է կպցված:— Վիճակը՝ բավարար, միայն ներքևի մասում որոշ տեղ մաշված և ծակված է:— Գրությունը՝ միապույն:— Տողերը՝ 30:— Գծումները՝ առանց ճնշումի:— Գիրը՝ արաբատառ:— Զարդագրություն՝ ֆերմանի վերևի կիսում կա շատ գեղեցիկ մի զարդանկար, բրգաձև, որի լայնությունը 37 սմ. է, իսկ բարձրությունը՝ 57 սմ.: Բուրգի ներքևի մասում նախշազարդ գեղեցիկ ֆոնի վրա ոսկեգույն կապրերով գրված է երկրի

սույթանի անվան խորհրդանիշը (դոտան): Բուրգի մեջ նկարված են մի շարք գեղեցիկ վարդեր, ծաղիկներ, տերևներ և այլ զարդեր: Բուրգից դուրս, վերևի մասում, աջակողմյան և ձախակողմյան մասում կան տերևաձև երկու զարդեր, որոնց ոսկեգույն ֆոնի վրա նկարված է մեկական գեղեցիկ ծաղիկներ: Այս բոլորի համար օգտագործված են նույնպես, վարդագույն, կարմիր, կանաչ, սև, կապույտ և այլ գույներ: Այս ֆերմանը հանդիսանում է 19-րդ դարի սկզբի տաճկական զարդանկարչության շատ գեղեցիկ նմուշներից մեկը:— **Գրիշը՝** անհայտ:— **Պատվիրատուն՝** օսմանյան սուլթան Մելիմ Գ. Ղազի (1788—1808 թթ.):— **Ծաղկողը՝** Կուստանդնուպոլիս:— **Ժամանակը՝** 1802 թ.:— **Վայրը՝** Կուստանդնուպոլիս:— **Մանրությունը՝** սույն ֆերմանն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

(Ֆերմանի կոնակի ներքևի մասում գրված է)
Սուլթան Մելիմ թագաւորին օսմանցոց յանուն Դաւիթ (Դավիթ Ե. Էնեկեթցի—1801—1807 թթ.—Ն. Մ.) կաթողիկոսին երկրորդ անգամ շնորհեալ բարաթն է ի ՌՄՄԱ (1802 թ.—Ն. Մ.) թուին:

№ 449
ՖԵՐՄԱՆ
(Տաճկերեն)

Թերթերը՝ 1 կտոր:— **Մեծությունը՝** 141,2×49 սմ.:— **Նյութը՝** դեղնած ֆառաթ թուղթ:— **Կազմը՝** կոնակի վերևի կես մասում կանաչ կտոր է կպցված:— **Վիճակը՝** բավարար, միայն ներքևի մասում թղթից մի կտոր պոկված է:— **Գրությունը՝** միասյուն:— **Տողերը՝** 31:— **Գծումները՝** առանց ճնշումի:— **Գիրը՝** արաբատա:— **Զարդագրությունը՝** ֆերմանի վերևի կիսում կա գեղեցիկ մի զարդանկար, բլրագան, որի լայնությունը 31 սմ. է, իսկ բարձրությունը՝ 65 սմ.: Բուրգի ներքևի մասում կապույտ և կապույտ ֆոնի վրա ոսկեգույն կապերով գրված է երկրի սուլթանի անվան խորհրդանիշը (դոտան): Բուրգի մեջ նկարված են բազմաթիվ ծաղիկներ և տերևներ: Օգտագործված են ոսկեգույն, մանուշակագույն, կարմիր և կապույտ գույները: Բուրգի երկու կողմերում քաշված են զուգահեռ ոսկեգույն երկու գծեր, իսկ այս գծերից դուրս կան ոսկեգույն, կապույտ և կարմիր նախշեր: Այս ֆերմանը հանդիսանում է 18-րդ դարի վերջի տաճկական զարդանկարչության գեղեցիկ նմուշներից մի օրինակ:— **Գրիշը՝** անհայտ:— **Պատվիրատուն՝** օսմանյան սուլթան Մելիմ Գ. Ղազի (1788—1808 թթ.):— **Ծաղկողը՝** անհայտ:— **Ժամանակը՝** 18-րդ դար:— **Վայրը՝** Կուստանդնուպոլիս:— **Մանրությունը՝** սույն ֆերմանն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

(Ֆերմանի կոնակի վերևի մասում գրված է)
Սուլթան Մելիմ թագաւորի պարաթն է, որ ետ Տեառն մերոյ Ղուկաս Սրբազան (Ղուկաս Ա. Կաթողիկոս— 1780—1799 թթ.—Ն. Մ.) կաթողիկոսին:

№ 450
ՖԵՐՄԱՆ
(Տաճկերեն)

Թերթերը՝ 1 կտոր:— **Մեծությունը՝** 186,5×74,7 սմ.:— **Նյութը՝** դեղնած ֆառաթ թուղթ:— **Կազմը՝** կոնակի վերևի կես մասում կանաչ կտոր է կպցված:— **Վիճակը՝** բավարար:— **Գրությունը՝** միասյուն:— **Տողերը՝** 28:— **Գծումները՝** առանց ճնշումի:— **Գիրը՝** արաբատա:— **Զարդագրությունը՝** ֆերմանի վերևի կիսում կա շատ գեղեցիկ մի զարդանկար, բլրագան, որի լայնությունը 26 սմ. է, իսկ բարձրությունը՝ 48,5 սմ.: Բուրգի ներքևի մասում կանաչ, կապույտ և կարմիր ֆոնի վրա ոսկեգույն կապերով գրված է երկրի սուլթանի անվան խորհրդանիշը (դոտան): Կապույտ ներկված ֆոնի վրա նկարված են շատ գեղեցիկ փոքրիկ ծաղիկներ կարմիր, վարդագույն, դեղին և բաց կապույտ գույներով: Բուրգի վերևի մասում ոսկեգույնով նկարված են ճյուղերի վրա ծաղիկներ և տերևներ: Բուրգից դուրս, երկու կողմերում կան երկու սիրուն ծաղիկներ: Ֆերմանի տեքստը գրված է երեք գույնով, առաջին տողը կարմիր ներկով, երկրորդը՝ ոսկեգույնով, երրորդը՝ սև թանաքով, և այսպես շարունակաբար մինչև վերջ: Սույն ֆերմանը հանդիսանում է 18-րդ դարի վերջի տաճկական զարդանկարչության շատ գեղեցիկ նմուշներից մի օրինակ:— **Գրիշը՝** անհայտ:— **Պատվիրատուն՝** շատ հավանաբար օսմանյան սուլթան Արդուլ Համիդ Ա. Ղազի (1773—1788 թթ.):— **Ծաղկողը՝** անհայտ:— **Ժամանակը՝** 1774 թ.:— **Վայրը՝** Կուստանդնուպոլիս:— **Մանրությունը՝** սույն ֆերմանն ստացվել է Կաթողիկոսի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

(Ֆերմանի կոնակի վերևի մասում գրված է)
Սիմեոն Կաթողիկոսի (Սիմեոն Ա. Նրեանցի— 1763—1780 թթ.—Ն. Մ.) պարաթն է 1188 (նիշրայի՝ ապրիլի 1774 թ.—Ն. Մ.) թուին տաճկի:

№ 451
ՖԵՐՄԱՆ
(Տաճկերեն)

Թերթերը՝ 1 կտոր:— **Մեծությունը՝** 141,5×49,8 սմ.:— **Նյութը՝** դեղնած ֆառաթ թուղթ:— **Կազմը՝** չունի:— **Վիճակը՝** լավ:— **Գրությունը՝** միասյուն:— **Տողերը՝** 34:— **Գծումները՝** առանց ճնշումի:— **Գիրը՝** արաբատա:— **Զարդագրությունը՝** ֆերմանի վերևի կիսում կա շատ գեղեցիկ մի զարդանկար, բլրագան,

որի լայնությունը 31,5 սմ. է, իսկ բարձրությունը՝ 54 սմ.: Բուրգի ներքևի մասում վարդագույն և բաց կապույտ ֆոնի վրա ոսկեգույն կապերերով գրված է երկրի սուլթանի անվան խորհրդանիշը (դոռան): Բուրգի մեջ, վերևում, կան տերևաձև չորս զարդեր, որոնց ֆոնը ոսկեգույն է, իսկ մեջն էլ մկարված է մեկական վարդագույն վարդ, կամայ տերևներ և կապույտ ծաղիկներ: Բուրգի կենտրոնում կա մի գեղեցիկ զարդանկար, որ բաղկացած է վարդագույն մի մեծ վարդից, որի շուրջ բոլորը կան վեց գունավոր (կապույտ, դեղին և նարնջագույն) փոքրիկ ծաղիկներ և կամայ տերևներ: Բուրգի գագաթում կա մի զարդանկար ևս, որի ոսկեգույն ֆոնի վրա մկարված է վարդագույն մի վարդ, շրջապատված դեղին, նարնջագույն և բաց կապույտ երեք փոքրիկ ծաղիկներով: Բուրգի մեջ մնացած տեղերը ոսկեգույնով մկարված են ծաղիկներ, տերևներ և ճյուղեր: Սույն ֆերմանը հանդիսանում է 19-րդ դարի սկզբի տաճկական զարդանկարչության շատ գեղեցիկ նմուշներից մի օրինակ:— **Գրիշը՝** անհայտ:— **Պատվիրատուն՝** շատ հավանաբար օսմանյան սուլթան Սելիմ Գ. Դազի (1788—1808 թթ.):— **Մաղկոդը՝** անհայտ:— **Ժամանակը՝** 19-րդ դար:— **Վայրը՝** Կոստանդնուպոլիս:— **Մանրություն՝** սույն ֆերմանն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ՀԻՇՍԱՍԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

(Ֆերմանի կոնակի վերևի մասում գրված է)
Դաիթ (Դավիթ Ե. Էմեզեթի—1801—1807 թթ.—
Ն. Մ.) Կաթողիկոսի ֆերմանն է:
(Ֆերմանի կոնակի ներքևի մասում գրված է)
Դաիթ Կաթողիկոսի ֆերմանն է:
(Կողքը ռուսերեն գրված է հետևյալը)
№ 84 25 го Ридмеба
1228 г. Гед мнра:

№ 452
ԿԱՆՈՒՄԱԳԻՐ
(Պարսկերեն)

Քերթերը՝ 1 կտոր:— **Մեծությունը՝** 90,5×26,6 սմ.:— **Նյութը՝** դեղնած հասարակ թուղթ:— **Կազմը՝** կոնակում թուղթ է կպցված:— **Վիճակը՝** բավարար:— **Գրությունը՝** միապույն:— **Տողերը՝** 30:— **Գծումները՝** առանց ճնշումի:— **Գիրը՝** արաբատառ:— **Զարդագրություն՝** չունի:— **Գրիշը՝** անհայտ:— **Պատվիրատուն՝** Աքաս Դուլի խան:— **Ժամանակը՝** 18-րդ դար:— **Վայրը՝** հավանաբար Սպահան:— **Մանրություն՝** պարսկերեն՝ սույն կալվածագիրն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ջեռագիրն ունի երեք մաս: Առաջին մասում խոսվում է Էջմիածնի Մայր Տաճարի քարերը քանդելու և Նոր Ջուղա տանելու, ինչպես նաև Մով-

սես վարդապետին նոր եկեղեցի կառուցելու մասին: Երկրորդ մասում խոսվում է Էջմիածնի վանքի ջրերի և կենդանիների, ինչպես նաև ջրի պակասի համար Թահմազ Դուլի խանին տրված բողոքի մասին: Երրորդ մասում խոսվում է այն մասին, որ քաղաքում (Էջմիածին) ջուր չի մտնում, որով բնակիչները մեղություն են կրում: Ջուրը շատացնելու համար նորոգում են ջրհորները և խնայում ջուրը:

ՀԻՇՍԱՍԿԱՐԱՆ

Կալվածագրում չորս տեղ կա Աքաս Դուլիի սև կնիքը, 1,8×1,3 սմ. չափերով, որի վրա գրված է «Աքաս Դուլի»:

ՀԻՇՍԱՍԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

(Կալվածագրի կոնակում գրված է հետևյալը)
Ջմնսցե:

Ջուղայեցի Յակոբ Կաթողիկոսն գերիս արգս առնել Աքաս Դուլի խանին: Նախ խնդրե ունել ի վերայ իւր և ի վերայ Սրբոյ Աթոռոյս զխնամս, որ աւելս ասէ հայրն քոյ Ամիրկիւնայ խանն, և եղբայրն քոյ Թահմազ Դուլի խանն ունեցեալ են, և նոցին խնամօքն Աթոռս մեր զշինութիւնս է ստացեալ, (որոց զբարերարութիւնսն յիշեցուցանէ յաւուրց Դաիթ և Մելքիսէթ կաթողիկոսացն:) զի և այժմ ասէ ի շինութեանց: Երկրորդ՝ վասն հաթիհնջ գիւղին, թէ գիտես դու, զի ի բնէ անդի գիւղն այն Սրբոյ Աթոռոյս օթակեանքն է, և ամենայն անասնոց կեցութիւն անդուստ լինի: Որոյ բնակիչքն քան զայս յառաջ փախեան յերկիրն օսմանցոց, և Ծախիււ վանն եկեալ ի միջի նորին մատաւ և զարեանց: Եւ յետ նոցա քիրաքեան լու... գաւթեանց: Մեք արգ արարաք Խօսքով խանին, զի զնոսա անտի հանցէ, նա ոչ կարաց հանել: Յետոյ Ծախին արգ արարաք, և Ծախն զողամ ետ, և Մահմատ Դուլի խանին հրամայեաց հանել զնոսա անտի, որ և էհան: Եւ մեք ասէ յանձն առաք տալ վասն գեղջն ի տարուջն զէ թուման մուտախ: Եւ այժմ ևս ասէ զնոյն, և եւ զգեղն վերստին շինեցից: Իսկ թէ կամիցիս ասէ անկի առնուլ քան զէ թումանն, եւ ոչ կարեմ զգեղն շինել, և անդ ոայաթ ոչ մնայ: Եւ վասն է թուման տալոյն, և ոչ քան զայն անկի, ասէ հարց զդաւթարդարսն, և ի նոցանէ ստուգեա: Եւ Ալլահ վերտի ոմն գրէ և վկայէ թէ՛ յիրաւի է թուման եր մուտ որոյ արգն է վասն քանքանին՝ որ է ի մէջ Սրբոյ Աթոռոյս: Թէ զմեծ բարերարութիւնս արարի ես, գեղջս ի քոյ անուրս, որք Բ ամիս վասն ջրոց պաղելոյն՝ զմեծ վիշտս կրէին: Եւ հանի ասէ զքանքան մի, և ածի ի մէջ գիւղին և վանիցս: Եւ խնդրէ, զի եթէ զվարկեանս առնիցէ ի վերայ անլորդ ջր քնիս, հրամայեաց զի մայրաքաղաք լիցի, և բահրայ մի առցի, և ոչ որ յայնցանէ զշիրթաղ ինչ արասցէ: Եւ խանն զամենայն խնդիրսն կատարել ի ներքոյ իւր քան զիւր խնդրոցն գրէ զհրաման լինիլ այնպէս:

№ 453

ԿԱՍՈՒԱՇԱԳԻՐ

(Պարսկերեն)

Թերթերը 1 կտոր:— **Մեծությունը** 42,3×24,2 սմ.:— **Նյութը** դեղնած և կեղտոտած բարակ թուղթ:— **Կազմը** կոնակում ուրիշ թուղթ է կազմված:— **Վիճակը** անբավարար:— **Գրությունը** միասյուն:— **Տողերը** 14:— **Գծումները** առանց ճնշումի:— **Գիրը** արաբատառ:— **Զարդագրությունը** չունի:— **Գրիչը** անհայտ:— **Պատվիրատուն** անհայտ:— **Ժամանակը** 1673 թ.:— **Վայրը** անհայտ:— **Ծանոթություն** սույն կալվածագիրն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ձևագրում խոսվում է Էջմիածնի վանքի այգիների մասին և պատվում է, որ 14 թուման է տրված ծառեր տնկելու համար:

ՀԻՇՏԱՍԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Առաջին էջի աջակողմյան լայն լուսանցքում կա հետևյալ կաթողիկոսական կարմիր հինգ կնիքները և չորս գրությունները.)

Ա. (Կլոր կնիք, 2,2 սմ. տրամագծով, որի մեջը գրված է հետևյալը)

Յակոբ վարդապետ, թվ. ՌԸԴ (1655 թ.—Ն. Մ.):

(Իսկ կնիքի շուրջ բոլորը գրված է)

Քրիստոսի ծառայ Յակոբ կաթողիկոս:

(Կնիքի ներքևում նոտրգրով գրված է Հակոբ կաթողիկոսի ձեռագրով հետևյալը)

Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ.

Յակոբ Կաթողիկոս, Աշտարակայ այգին ետու Սաղմոսավանդից, և զոր ինչ ի թղթոջս գրեալ է, խմով յօժարութեամբ է (Հակոբ Գ. Զուղայեցի, կաթողիկոս 1655—1680 թթ. —Ն. Մ.):

Բ. (Կլոր կնիք, 2,9 սմ. տրամագծով, որի մեջի գրությունը պղտոր է և չի կարդացվում: Միայն «Կաթողիկոս» բառի մի մասն է կարդացվում):

(Սրա ձախակողմում կա ձվաձև մի ուրիշ կնիք, 1,9×1,5 սմ. չափերով, որ դարձյալ պղտոր է և չի կարդացվում):

(Այս երկու կնիքների ներքևում նոտրգրով գրված է Եղիազար կաթողիկոսի ձեռագրով հետևյալը)

Ըստ շնորհի և հրամանաց Տեառն Յակոբայ Կաթողիկոսի, առ Աստուած փոխեցելոյ: Եւ եւ նշուառ Եղիազար Կաթողիկոս հաճեցալ հրամանաց հուճեթիս, ետու զԱշտարակու զայգին, որ էր բնական վախճ Գարբիէլ վարդապետին, Սաղմոսավանդացն: Այլացողոյն ամօթալի լիցին առաջի Աստուծոյ: (Եղիազար Ա. Այնթապցի, կաթողիկոս 1681—1691 թթ.—Ն. Մ.):

Գ. (Վեցանկյուն կնիք, 1,6×1,6 սմ. չափերով, որի մեջը կապերով գրված է հետևյալը)

է

Նախապետ Կաթողիկոս

ՌԸԵ (1691 թ.—Ն. Մ.):

(Կնիքի ներքևում նոտրգրով գրված է Նախապետ կաթողիկոսի ձեռագրով հետևյալը)

Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ Նախապետ Կաթողիկոս ըստ վերոյ գրեալ Հայրապետացն և եւ գրեցի է կնիքի հաստատուն լինի, և այլացողոյն ճշտվալը կոչեցին ի յԱստուծոյ: (Նախապետ Ա. Եղեւացի, կաթողիկոս 1691—1705 թթ.—Ն. Մ.):

Դ. (Ութանկյուն կնիք, 2,1×1,7 սմ. չափերով, որի մեջ կապերով գրված է հետևյալը)

է

Արքամամ Կաթողիկոս

ՌԸՀԹ (1730 թ.—Ն. Մ.):

(Կնիքի ներքևում նոտրգրով գրված է Արքամամ Կաթողիկոսի ձեռագրով հետևյալը)

Եւ եւ նուստ ծառայ Քրիստոսի Արքամամ Կաթողիկոսս վերոյ գրեալ լուսանոցի վեհացն վկայութեամբն վկայեմ յայսմ այգոյ Սաղմոսավանդի լինելոյն. եթէ որ այսուհետեւ խառնակէ ճշտվալ կոչեցին յԱստուծոյ և յամենայն սրբոց նորա. Ամէն: Դարձեալ այս այգի Յովսափ վարդապետի հօր-Եղբոր յիշատակն է, որքան ինքն կենդանի է եղնէ ձեզ իլախայ չկայ (Արքամամ Բ. Խոշարեցի, կաթողիկոս 1730—1734 թթ.—Ն. Մ.):

(Կալվածագրի կոնակում գրված է հետևյալը)

Կեանքիլիքն:

Զուղայեցի Յակոբ Կաթողիկոսն զայգի մի առնու ի յԱշտարակ ի ժԻ թումանի, և յետոյ յիշատակ սույ Սաղմոսավանդից ի յառաջնորդութեան Ազնոյ Վանդի Գարբ(ի)էլ վարդապետին: Ի թուին տաճկաց 1084 (1706 թ.—Ն. Մ.): Որոյ ոչ էրենն Գեորգի և Շմառնի այգիքն և քուչն:

№ 454

ԿԱՍՈՒԱՇԱԳԻՐ

(Պարսկերեն)

Թերթերը 1 կտոր:— **Մեծությունը** 43,4×31,8 սմ.:— **Նյութը** դեղնած հաստ թուղթ:— **Կազմ** չունի:— **Վիճակը** բավարար:— **Գրությունը** միասյուն:— **Տողերը** 16:— **Գծումները** առանց ճնշումի:— **Գիրը** արաբատառ:— **Զարդագրությունը** չունի:— **Գրիչը** անհայտ:— **Պատվիրատուն** անհայտ:— **Ժամանակը** 1825 թ.:— **Վայրը** Պարսկաստան:— **Ծանոթություն** սույն կալվածագիրն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Կալվածագրում խոսվում է Էջմիածնի վանքի այգու համար հարյուր թուման տուրք տալու մասին:

ՀԻՇՍԱՍԿԱՐԱՆ

(Ձեռագրի առաջին երեսում կա պարակերեն մի կնիք (2 օրինակ), $2 \times 1,6$ սմ. չափերով, որի վրա գրված է հետևյալ անունը)

Մոհամեդ Աբաս:

Ձեռագրի ներքևում կա հիշրայի 1241 թվականը (այսինքն 1825 թ.—Ն. Մ.):

ՀԻՇՍԱՍԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Ձեռագրի առաջին երեսում կա հայերեն մի կնիք (2 օրինակ), $1,6 \times 1,4$ սմ. չափերով, որի վրա գրված է հետևյալը)

Ք.(րիստոսի) Ծ(առայ)

Սարգիս

1823:

(Ձեռագրի կոնակում գրված է հետևյալը)

Մեր այդոյ դապալայն է:

(Կա ութանկյուն կարմիր մի կնիք, $2,3 \times 2,1$ սմ. չափերով, որի վրա կապարերով գրված է հետևյալը)

Յովհաննէս Կաթողիկոս

ՌՄԶ (1881 թ.—Ն. Մ.):

Ի 1884 ամի ի 6 յուլիսի գնահանակեայն յայսմ դասալայի զայգին, զոր գնեալ ենք մեք սեպհական արդեամբք մերովք ի Սարգսէ Տեղապահեան, շնորհեցաք քեզ քնտորդոյդ մերում Գրիգորիդ Սիմոնեան՝ ի մշտնջենաւոր ծառանգութիւն քեզ և որդոց քոց, յորում չունի ոք իշխանութիւն ոչ այժմ և ոչ առ ապսլն վէճ ինչ բանալ ընդ քեզ կամ ընդ ծառանգաց քոց: Վասն որոյ կնքեմք մերով Հայրապետական կնքով և ստորագրեմք:

Կաթողիկոս ամենայն Հայոց Յովհաննէս:

Տայն դաքալայ որով շնորհեալ է ինձ սրբազանգոյն Հայրապետն զսեպհական զայգին իւր գնեալն ի Սարգիսէ Տեղապահեան այժմ ես որովհետեւ ի սմայն նշանակեալ զայգին փոխարինելն ընդ դապանլոյ անվան տամ սրբազան սինդոսի սրբոյ աթոռոյ էջմիածնի գրեցի իմով ձեռամբ և ըստօրագրեմ:

Գրիգոր Սիմոնեան Ներսէսեան

ի 1885 ի 24 յուլիսի, ի Սուրբ Էջմիածին:

№ 455

ԿԱՆՈՒԱԾԱԳԻՐ

(Պարակերեն)

Թերթերը՝ 1. կտոր:— Մեծությունը՝ $51,1 \times 27,5$ սմ.:— Նյութը՝ դեղնած հաստ թուղթ:— Կազմ՝ չունի:— Վիճակը՝ բավարար:— Գրությունը՝ միասլուն:— Տողերը՝ 22:— Գծումները՝ առանց ճնշումի:— Գիրը՝ արաբատառ:— Զարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 1858 թ.:— Վայրը՝ Պարսկաստան:— Ծանոթություն՝ սույն կալվածագիրն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ձեռագրում գրված է, որ երեսնի խանը մահացել է: Էջմիածնի վանքի մի հովակտոր վեճի առարկա է եղել, ապա այս վեճը լուծվել և վերջացել է:

ՀԻՇՍԱՍԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Առաջին երեսում կա պարակերեն երկու կնիք, ինչպես նաև հայկական երկու անուն՝ և երկու կընիք)

Ես Մեթի որդի խոճ(ա) Գրիգորն վկ(այ)եմ (կնիք):

Ես խոճ(ա) Սարգիս վկ(այ)եմ (կնիք):

(Կոնակում գրված է հետևյալը)

Քիրաջ շուս փիրի Թարիզի մլքի դապալէն այս է: Ի մէջն գրեալ գոյ որպիսութիւն սորին, բաց կարդա: Քիրաջշունին է:

Մի գետնոյ վէճ ընդ մից տաճկի սուլֆ արարեալ աջոնդայ վէթին էջմիածնի տունալ է երեք թուման և գետինն մնացեալ է էջմիածնի:

Քրաջ լուի մուքն Փիրի և այս է նոյն Քիրաջլուն դարվիշի մուքն որ Սր. էջմիածնայ ջախմէր գիլու տղա խան Մահմատն, իւր վարիս ներոջն, բաի արաւ Դ թուման վ շիխն Սոֆլարար Դաթարա տոնիք այս դապալէս առինք, թիվն հազար հարուր երկու (1858 թ.—Ն. Մ.) և տաճկաց թիւն Ռկր (1858 թ.—Ն. Մ.):

Մեթի որդի խոճ(ա) Գրիգորն վկ(ա) (կնիք):

Խոճ(ա) Լևետիսն վկ(այ) (կնիք):

Արզումբէկի որդի խոճ(ա) Գրիգորն վկ(ա):

Դարմաներնց. Մարտիրոսն վկ(ա) (կնիք):

Տանուտը Գասպարն (վկա) (կնիք):

Տանուտը Մարգարեն վկ(ա) (կնիք):

Թաթոսն վկ(ա):

Ախիկենց Միրզայիսն վկ(ա) (կնիք):

Մէլիքի որդի Յակոբ Զանն վկ(ա) (կնիք):

Խոճ(ա) Սարգիսն վկ(ա) (կնիք):

Դազարի որդի Կարապետն վկ(ա) (կնիք):

Աւաքի որդի Ազատի այն վկ(ա):

Զազարի որդի Մնացականն վկ(ա) (կնիք):

Ուստա Դաւուտն վկ(ա) (կնիք):

Դանիէլն վկ(ա) (կնիք):

(Կնիք) (անընթեռնելի):

(Կնիք) Պետրոս:

№ 456

Ֆերման

(Պարակերեն)

Թերթերը՝ 1 կտոր:— Մեծությունը՝ $53,8 \times 38,2$ սմ.:— Նյութը՝ դեղնած և կեղտոտած հաստ թուղթ:— Կազմ՝ չունի:— Վիճակը՝ լավ:— Գրությունը՝ միասլուն:— Տողերը՝ 14:— Գծումները՝ առանց ճնշումի:— Գիրը՝ արաբատառ:— Զարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ պարսից Ֆաթալի շահ (1796—1834 թթ.):— Ժամանակը՝ 1804 թ.:— Վայրը՝ Պարսկաստան:— Ծանոթություն՝ սույն ֆերմանն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ՔՈՒՎԱՐՍԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ճերմամուտ խառվում է Լշմիածնի վաճառի մասին, որ երբ տաճարի զանգերը դղանցեն, մարդ չխանձարի և չարգելի: Մայր տաճար եկող ուխտավորներին չարգելել ապրանքներ բերելու: Ապա խոսվում է այն մասին, որ ոչ ոք իրավունք չունի տաճար մտնելու և մեջի իրերը գրավելու:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

(Ձեռագրի վերնում կա պարսկերեն ձվածն մի կնիք, $1,7 \times 1,1$ սմ. չափերով, որի վրա գրված է հետևյալ անունը)

Յաթ Ալի:

(Ձեռագրի ներքևում կա հիջրալի հետևյալ թվա-կանը)

1219 թ. (1504 թ.—Ն. Մ.):

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Ձեռագրի կոնակում գրված է հետևյալը)

Յաթալի շահի ֆերմանի օրինակն է և Մայր Աթոռում և ի ստիկն: Ի ներկայ գրեցեալ ծանօթութիւնքն սխալմամբ են գրեցեալք, հազունդ և օգտակար հղափաշտակ է այն վասն ամենայն հարկատուացն և վասն առիտաջոյն և զնոյն շահարիկ:

(Ներքոհիշյալը գրված և ապա ջնջված է):

Վասն Փիլիպպոս Կաթողիկոսին (Փիլիպպոս Ա. Աղբակեցի, կաթողիկոս 1632—1655 թթ.—Ն. Մ.):

Փոքր Ծառ Ապասի հրովարտակ է վասն մաղաբութեան մըքաց Սրբոյ Աթոռոյս և տավարաց. այլն վասն զաւթելոյ զմուրքն Սրբոյ Աթոռոյս ոմանց և ոչ տալոյ ըստ օրինի. այլն վասն հրամանի գնալոյ յերուսաղէմ:

Բ հրովարտակք ևս զոն մի վասն Սրբազան Փիլիպպոս Կաթողիկոսին յերուսաղէմ գնալոյ և մի վասն Աղեքսանդր Կաթողիկոսին (Աղեքսանդր Ա. Ջուղայեցի, կաթողիկոս 1706—1714 թթ.—Ն. Մ.) յերկիրն օսմանցոց գնալոյ հրաման, և պատուէր, զի տեղապահի նոցին հպատակք լինիցին ամենեքին որպէս կաթողիկոսի, և թագաւորականք ևս ի պատուի ունիցին զտեղապահն:

№ 457

ՀՐՈՎԱՐՍԱԿ

(Տաճկերեն)

Թերթերը՝ 1 կտոր:— Մեծությունը՝ $75,5 \times 51,7$ սմ.— Նյութը՝ սպիտակ հաստ թուղթ:— Կազմ՝ չու-նի:— Վիճակը՝ անբավարար, թղթի ձախակողմյան մասը կրծված է մկան կողմից:— Գրությունը՝ միա-սյուն:— Տողերը՝ 27:— Գծումները՝ առանց ճնշումի:— Գիրը՝ արաբատառ:— Զարդագրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ անհայտ:— Ժա-մանակը՝ 18-րդ դար:— Վայրը՝ Թուրքիա:— Ծա-նոթություն՝ սույն հրովարտակն ստացվել է Կաթո-ղիկոսարանի արխիվից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Առաջին երեսում կա ձվածն մի փոքրիկ կնիք, $1,3 \times 1,2$ սմ. չափերով, որի վրա կա հետևյալ անունը)

Ռաթ Ասիալ Ամուր Համիդ:

(Ձեռագրի կոնակում հետևյալն է գրված)

Հոգեղոյս Սիմեոն Կաթողիկոսին Իշ Քիլիսէ բնա-կելոյն պերաթն է:

№ 458

ԿԱՌՈՒԱՐՍԱԿ

(Տաճկերեն)

Թերթերը՝ 1 կտոր:— Մեծությունը՝ $216,5 \times 16,5$ սմ.:— Նյութը՝ կեղտոտած և դեղնած թուղթ, տեղ-տեղ մաշված և ծակված:— Կազմը՝ հետագայում կոնակում սպիտակ թուղթ է կազմված, $231 \times 23(24)$ սմ. չափերով:— Վիճակը՝ անբավարար:— Գրու-թյունը՝ միասյուն:— Տողերը՝ 77:— Գծումները՝ ա-ռանց ճնշումի:— Գիրը՝ արաբատառ:— Զարդա-գրություն՝ չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրա-տուն՝ անհայտ:— Ժամանակը՝ 1488 թ.:— Վայրը՝ Թուրքիա:— Ծանոթություն՝ տաճկերեն սույն կա-վածագիրն ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխի-վից 1974 թ. մարտի 16-ին:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ձեռագրի առաջին երեսի ներքևի մասում կա երեք սև կնիք զանազան չափերի, իսկ վերևի մա-սում էլ, առանձին տեղերում, կա չորս սև կնիք, բոլորն էլ տաճկական անուններով, սակայն անըն-թեռնելի:

(Ձեռագրի կոնակում կա հետևյալ արձանա-գրությունը)

Ի ՊՂԴԻ թուռն տաճկաց (1488 թ.—Ն. Մ.): Ամիրքեւմալ Ապղին քէլ մեծ ոմն, որդի խօջալ Նարուզի տաճկի, որդոյ խօջալ Հէլադին: Ծախմ. Զհանձահի որդի Զարաբիս վարդապետին յերկրոջս երեսանու և ի Նահիպն Գաւնոյ՝ զՄանկուս գիւղն: Որոյ կողմանքն են Մանկեւախտ, Բագիրանակերտ, Թիքմաքար և Կուտի: Նաև զգիւղն Ասանիկ, որ ևս է ի Գաւնի: Որոյ կողմունքն են Ղույունախ կոչե-ցեալ տեղին, Քեօտադարայն, Շիկավանքի ձորն, և լեռնակողմն՝ մինչ ի Մանկուս: Այլն զգիւղն Կու-տիս: Որոյ կողմունքն են Քեօտադարայն, Սուրբ Մարգիս, Շիկավանքի ձորն և Քեօտադարոյի քե-րը: Այլն զգիւղն Հայոցթառ: Որոյ կողմունքն են Բահիմբերոյ, Արուակ, Իշխանախաչ և Խաչ-աղբիւր: Այլն զԿուտուզվանք կոչեցեալ հան-դըն: Որոյ կողմունքն են Գետախաւմուրդ, Տա-րիսունակ, Շիկաքար, և Աղջոց վանքի ջուրն: Այլն զԼէւն Կոխթաչ: Որոյ կողմունքն են Գարուտ գեղջ հանդն, Արթուզ գեղջ հանդն, Հուտտար և Թիքմա-քար: Այլն զԱսանաւար կոչեցեալ հանդն: Որոյ կող-մունքն են Աղեարու ձորն, ճանապարհն՝ որ դէպի տիւզն երթայ՝ մինչ ի Աթուզ գիւղն, և Ղուտուշայն: Այլն զգիւղն Թերմիս: Որոյ կողմունքն են Անդնալ:

խարու գետտուկն, Հայաձոր կոչեցեալ ձորն, Վեղու ջուրն, և այն աղբեր ջուրն, որ Հունակ կոչի: Այլն գետերը—Մարգիս գիւղն: Որոյ կողմունքն են Աղմա-դանու սարն, Թիքմաքարն, Քարաղբիւր և Ծիկա-վանք: Որք ամենեքեան են է՝ գիւղ, և Բ հանդ: Ո-րոց ամենից գինն է ԵՌ (5000—Ն. Մ.) դինար: Այս Ջաքարիս վարդապետս լեալ է Առաջնորդ Հա-յոց Թառու վանիցն Սրբոյ Ամենափրկչին: Եւ յայսց գիւղորդեցս տակաւին ունի Սուրբ ուխտն, թեպէտ, ալժմ ինքն և գիւղորայքն աւեր կան: Նորոգեցաք գթողթս և գրեցաք զայս, ի ՌՄԺԸ (1769 թ.—Ն. Մ.) թուոջ մերում, և ի տաճկաց՝ ՌժԶԳ (1769 թ.—Ն. Մ.) թուոջն, ի Սուրբ Աթոռս Էջմիածին:

(Այլիկն ներքևում կա 20 տողանոց ռուսերեն մի գրություն 1839 թվականի և չորս ստորագրություն):

№ 459

ԿԱՍՈՒԱԾԱԳԻՐ
(Տաճկերեն)

Թերթերը՝ 1 կտոր:— Մեծությունը՝ 184×26 սմ.:
—Նյութը՝ դեղնած և կեղտոտած բարակ թուղթ:—
Կազմը՝ կոնակում թուղթ է կազմված, 185,2×34,7
սմ. չափերով:— Վիճակը՝ բավարար:— Գրությունը՝
միասյուն:— Տողերը՝ 18:— Գծումները՝ առանց
ճշումի:— Գիրը՝ արաբատառ:— Ջարդագրություն՝
չունի:— Գրիչը՝ անհայտ:— Պատվիրատուն՝ ան-
հայտ:— Ժամանակը՝ 1639 թ.:— Վայրը՝ Թուրքիա:
—Ծանոթություն՝ սույն տաճկերեն կալվածագիրն
ստացվել է Կաթողիկոսարանի արխիվից 1974 թ.
մարտի 16-ին:

ՀԻՇՏԱՍԱԿԱՐԱՆ

Ձեռագրի վերջում կա հիշրայի 1049 թվականը
(1639 թ.—Ն. Մ.):

ՀԻՇՏԱՍԱԿԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Ձեռագրի առաջին երեսում կա հետևյալ գրու-
թյունները)

(Յ)անուն Աստուծոյ եւ՝ Սեթի որդի, սուտանուն
Յակոբս իմ կամա յոժարութեամբ տվի Նորայգե-
ղու Զ դանք մուլքն Մարխաննց, ի գին Թորոսի,
ի գին Գառնուկենց ջաղացն: Եղայվարդայ Դ դան-
կուկէս մուլքն ինչիս գրումն գրածայինք դապու-
լայ: Թվ. ՌժԺ (1680 թ.—Ն. Մ.) Սուրբ Էջմիած-
նայ վախճ մերշալն լետ տիսուն Յակոբ փոշանա-
նակ Սուրբ Լուսաղորչին քնա յուր ձեռուր պահայ
մինջի ուր վաղջան ամեն շաբաթ կիրակի պատա-
րագում յիշեն Յակոբն և իւր ընդամիքն լետ ճորայ
վաղջանուն. ով որ փողանակ. նստի նայ յիշայ որ-
դոց որդի մինչ ի գալուստն Քրիստոսի. մէկ մէկ
ուպս(ն)վէր տան թէ ըզմեղայ որս յիշեն ոչ պա-
տարագից գրկեն դատաստանին իմ կեռնեն մազ
անողի յախէն եւ մեղայորս մաղամ բիմով գրեցի յի-

շատակ իմ ծնողնցն և հանգուց(ե)ալ զեղբարցն ի-
մոց, թէ մեր յիշադակն իմ մահվանեն լետն այլ և
այլ խաւսի ԳժԺԸ—(318—Ն. Մ.)—հաղորդակտաց
նշովքի տակին լինի, կալած կապած լինի Սուրբ
Էջմիածնովն (կնիք):

Եւ Ղաֆիս որդի Նազարի վկեալ (ստորագրու-
թյուն):

Ամիրջանի որդի եւ Աւետիքս վկեմ. (կնիք):

Եւ Իսահակ վրդպտս. վկայ (կնիք):

Եւ Բաղտայսարս վկեմ.:

Եւ Դաիթ վրդպտս. վկեմ. այսմ բանի (կնիք):

Եւ Թաքալենց Աւետիքս վկեմ. (կնիք):

Եւ Սիմոնս վկ. (կնիք):

Եւ Գերաքի ուրդի Գիրիգուրիս վկ. (կնիք):

Եւ Ջաքարէս վկ.:

Եւ Ուրբում աղէս վկ. (կնիք):

Եւ Աղինց Աւետիքս վկ. (կնիք):

Եւ Ուսկան վկ. (կնիք):

Եւ յԱրիվանցի Գաբռէլի ուրդի Նկուղուսիս վկ.
(կնիք):

Եւ քաղաքմայչի խաւջայ Զէմիս վկ. (կնիք):

Եւ Կուզկանց Աւետիկս վկ. (կնիք):

Եւ Մանուկս վկ. (կնիք):

Եւ Ուլուխանս վկ.:

Եւ Խօջա Պետրոսի որդի Պողոսն եղոր. լսեցի
վկ. (կնիք):

Եւ նախշարար Մինաս վկ. (կնիք):

Եւ Մարութե որդի Յակոբջանս վկ. (կնիք):

Եւ Գառքելի աղ. Նիկողոսն վկ. (կնիք):

Եւ Առաքեալ վրդպտս. Խօջայ Յակոբջանի բե-
րանի իրդարն լսեցի. վասն որոյ վկայեմ այս բանիս
(կնիք):

Եւ Յակոբջանս խ(օ)ջա Պող(ո)սի որդի վկ.
(կնիք):

Եւ Յակոբի որդի Ովանէս վկ. Աստուած խոր իր
հ(ա)մար:

Եւ վախֆի կողմեն Ջոկսանատ եմ ալել եւ կող-
մէս էլ գրուց չունիմ. Եւ գիրս էլ իմ ձեռագա գիրս
է (կնիք):

Հեզազ վկ. (կնիք):

Եւ գիրս եւ ինչ էստոր միշում գրած այ ինձ
Յակոբի որդի Սարգիս եւ դապուլայ (կնիք):

Մաշուր Սարգիս որ թուրքի անուն էս Սարուխան
(կնիք):

Եւ Միմեօն Կաթողիկոս աղուանից (Միմեոն
խոտորաշենցի, կաթողիկոս 1675—1701 թթ.—Ն.
Մ.) զայս թուղթս մօհրեցի պատճառ այն, որ Երե-
վանցի Յակոբջանն այգիք որ վախճ էր արարեալ
Սրբոյ Էջմիածնայ նրա տղայ Սարգիսն, որ թուր-
քերն Սարուխան անեն, մեր յաղէս իղորար արար,
իմ հօր տուած վախճերն հաստատուն է և ինձ դա-
ւաուլ, այլ իլախա չունիմ (այստեղ կա հայրապետա-
կան կարմիր մեծ կլոր կնիքը, 2,4 սմ. տրամագծով,
որի վրա գրված է)

(Ծարունակելի)